

Т. Фомина, канд. юрид. наук, доц.
Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, Украина

СУДЕБНОЕ РЕШЕНИЕ КАК ЮРИДИЧЕСКОЕ ОСНОВАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ПРЕСЕЧЕНИЯ

Изучена сущность судебного решения как юридического основания применения мер пресечения. Дана правовая характеристика определениям следственного судьи, суда о применении и отказе в применении меры пресечения. Отдельно раскрыт вопрос вступления в законную силу судебного решения о применении меры пресечения.

Ключевые слова: меры пресечения; основания применения мер пресечения; определение; приговор.

T. Fomina, Candidate of Law Science, Docent
Kharkiv national University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine

JUDGMENTS AS THE LEGAL BASIS FOR THE APPLICATION OF A PREVENTIVE MEASURE

The article examines the essence of the court decision as the legal basis for the application of measures of restraint. This legal description is given to the definitions of the investigating judge, the court of application and refusal to apply the measure of restraint. Separately, the issue of the entry into force of a judicial decision on the application of a preventive measure is disclosed.

Key words: preventive measures; grounds for the application of preventive measures; decision; sentence.

УДК 347.63

С. Цемко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ У СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ

Дано загальну характеристику правового статусу дитини у сімейних відносинах. Досліджено окремі елементи правового статусу дитини. Здійснено правовий аналіз чинних нормативно-правових актів та науково-теоретичних джерел із цього питання. У результаті дослідження, на підставі комплексного, всебічного наукового аналізу, виявлено ряд проблем теоретичного та практичного характеру у визначенні правового статусу дитини у сімейних відносинах за законодавством України. Розглянуто комплекс рекомендацій щодо їх вирішення.

Ключові слова: правовий статус дитини, елементи правового статусу, права дитини, обов'язки дитини, сімейні відносини.

Розвиток демократичної, соціально-правової держави, становлення якої передбачає відродження української нації і формування молодого покоління, поставили перед дослідниками питання про доцільність та необхідність переосмислення тих теоретико-методологічних питань, які формують уточнення понятійно-категоріального апарату, яким послуговуються правознавці. Створення ефективної системи охорони прав та інтересів дитини можливо лише з урахуванням особливостей правового статусу дитини.

Правовий статус дитини є одним з найважливіших інститутів, за допомогою яких регулюється можливість участі дитини у житті суспільства, установлення юридичної гарантії, захисту та реалізації прав і свобод дітей, а також визначаються способи впливу і межі втручання в особисту сферу сім'ї і дитинства. Проте чинне законодавство в частині правового регулювання правового статусу дитини містить чимало прогалин та суперечностей, а тому безперечно потребує вдосконалення. Питання правового статусу дитини у сімейних відносинах є актуальними, враховуючи зміни та розвиток законодавства, що його регулює.

Правовий статус дитини на сьогодні є об'єктом чималої кількості наукових досліджень та публікацій. У різні роки окремі аспекти правового статусу дитини, як у загальному, так і в сімейних відносинах, досліджували відомі вчені. Серед них такі вчені-правознавці: І.В. Жилінкова, Н. Найман, С.А. Саблук, В.В. Семиполец, О.В. Синегубов, А. Стоянов, Н. Крестовська, І. Бандурка та ін. Саме на праці вказаних науковців опиратимемося в нашому дослідженні.

Права дитини в контексті сімейних правовідносин у юридичній літературі минулих років не були предметом особливої уваги. Переважно розглядалися права та обов'язки батьків із виховання дітей. Комплексні дослідження з цього питання носять обмежений характер

та стосуються лише окремих аспектів. Є необхідність подальшого дослідження та переосмислення правового статусу дитини в контексті євроінтеграційного курсу України та в умовах проведення АТО.

Метою статті є визначення правового статусу дитини як учасника сімейних відносин, з'ясування його правової природи, особливостей становлення та розвитку, дослідження проблемних питань, узагальнення та формування теоретичних положень та практичних висновків, вироблення рекомендацій стосовно вдосконалення чинного законодавства із цього питання.

Виклад основного матеріалу. Діти – це майбутнє нашої країни. В Україні проживає понад 7 млн дітей, що становить 18 % усього населення країни. У тому числі: 151 тис. дітей з інвалідністю; близько 72 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; майже 2,5 млн сімей із дітьми, які отримують різні види державної соціальної допомоги [17]. Проте нині вони залишаються найбільш вразливими та незахищеними членами суспільства. В умовах гострої політичної та економічної кризової ситуації в Україні постає проблема достатнього забезпечення прав дитини в різних сферах її життєдіяльності: освіті, медицині, культурі. Та найгостріше постає питання захисту прав та свобод дитини. Розв'язання цієї проблеми потребує докладного дослідження не лише правового регулювання захисту, а й різних суміжних питань. Одним із таких є поняття правового статусу дитини [1].

На жаль, чинне вітчизняне законодавство не містить визначення поняття "правовий статус дитини", що обумовлює потребу звернутися до наукових напрацювань із цього питання. Перш за все зауважимо, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо тлумачення вказаного поняття. На нашу думку, така ситуація обумовлена відсутністю уніфікованого підходу щодо розуміння правового статусу в загальному. Адже поняття

"правовий статус дитини" є похідним від загального поняття "правового статусу особи".

Так, наприклад, Б.В. Стефанюк вважає, що правовий статус особи – це закріплені у відповідних джерелах права і гарантовані державою суб'єктивні права та юридичні обов'язки особи [22, с. 44]. М.Ю. Щирба визначає правовий статус особи через сукупність таких компонентів, як принципи правового статусу, права і свободи особи та гарантії їх реалізації, обов'язки особи та юридична відповідальність за їх невиконання [26, с. 19].

Щодо поняття безпосередньо правового статусу дитини, то на думку І. Бандурки, правовий статус дитини – це об'єктивовані та формалізовані у праві можливості, необхідні особистості дитини для її всебічного розвитку, правовий стан, який відображає становище дитини у взаємодіях з іншими суб'єктами права [1]. Такої ж самої думки і С.А. Саблук [19, с. 147].

Водночас, О.М. Ригіна вважає, що під правовим статусом дитини слід розуміти права та свободи (певною мірою, зважаючи на вік дитини, її обов'язки), правоздатність, дієздатність, гарантії забезпечення здійснення цих прав, громадянство [18, с. 17].

Немає нині у науковій літературі єдності і щодо структурних елементів правового статусу дитини. Так, одні науковці вважають, що ключовими елементами правового статусу дитини є права, свободи та обов'язки [14, с. 39]. На думку інших, елементами правового статусу дитини, з огляду на загальну концепцію правового статусу особистості, слід вважати: принципи правового положення дітей, правосуб'єктність дітей, громадянство дітей, права, свободи й обов'язки, гарантії прав дитини, а також засоби та способи їхнього захисту, відповідальність дітей [19].

На думку Н.М. Опольської, права дитини – це об'єктивно визначені соціально-економічним рівнем розвитку суспільства юридично гарантовані можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб. Під свободами науковець пропонує розуміти законодавчо закріплену та гарантовану можливість дитини реалізовувати особисті потреби та інтереси, зумовлені її віковими особливостями фізичного, інтелектуального, культурного розвитку, це можливість здійснення незалежного вибору певного рішення, а також свободу вираження думок, невтручання у сферу особистих переконань. На її думку, відмінність між правами та свободами дитини виявляється у тому, що більшістю прав дитина користується з народження, а використовувати законодавчо закріплені свободи дитина до певного віку не може, оскільки їх реалізація потребує певного рівня інтелектуального розвитку [16]. Наведена позиція видається цілком слушною.

Зауважимо, що сучасне розуміння прав дитини виходить із визнання цінності дитинства як особливого, значущого і абсолютно необхідного періоду в житті кожної людини. Містком від ювенальних прав до прав людини має стати природне право бути дитиною, яким володіє кожна людина у віці неповнолітнього [10, с. 410]. Досліджуючи положення Конвенції ООН про права дитини, відмітимо, що нова система цінностей, проголошена в ній, визначає принципово новий підхід світу дорослих до світу дитини. Цей підхід заснований на визнанні пріоритетів запитів, інтересів, потреб дітей, самоцінності та суверенітету дитячої субкультури, прав дитини на особливу турботу, захист від протиправного примусу та насильств із боку дорослих [11].

Специфічність дитини як суб'єкта права полягає в тому, що вона не може внаслідок своєї фізичної і розу-

мової незрілості самостійно реалізовувати всі належні їй права. Саме тому дитина як суб'єкт права потребує, по-перше, виокремлення її як специфічного суб'єкта, по-друге – додаткової і постійної законодавчої підтримки з боку держави [23, с. 157].

Погоджуємося з Н.М. Крестовською у тому, що вихідними інтерпретаційними принципами у розумінні прав дитини мають бути такі:

1) визнання автономії особистості дитини, адже дитина не є власністю батьків або держави, як не є і дорослим у мініатюрі;

2) визнання відмінностей між природними, юридичними і реальними правами;

3) визнання пріоритету інтересів дитини перед інтересами інших суб'єктів права;

4) визнання етично-гуманістичний підхід, що полягає в усвідомленні дитини як правової людини у процесі постійного розвитку та становлення правової особистості [10, с. 411].

Дитина виступає самостійним суб'єктом права. Саме тому на неї розповсюджується весь комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини. Згідно зі ст. 24 Конституції України держава гарантує правовий захист, матеріальну і моральну підтримку дитинства. Це свідчить про те, що держава не є пасивним учасником при реалізації зазначених норм права, а активно сприяє забезпеченню реалізації прав дитини та виконує функцію її соціального захисту. Отже, із погляду права, дитинство – це визнаний суспільством і державою період, в якому здійснюється реалізація прав та обов'язків дитини.

Аналізуючи норми Конвенції про права дитини, Конституції України, Закону України "Про охорону дитинства" та інших нормативних актів, можна виокремити такі групи прав неповнолітніх:

1) особисті (фізичні) права – право на життя (виживання); право на охорону здоров'я; право на захист від усіх форм насильства; право на повагу честі й гідності; право на свободу слова, світогляду та віросповідання; право на ім'я й набуття громадянства; право на свободу, на невтручання в особисте, сімейне життя;

2) економічні права – право на власність; право на здійснення підприємницької діяльності; право на працю; право на користування об'єктами публічної (суспільної) власності; право на соціальне забезпечення;

3) культурні права – право на вільний розвиток своєї особистості; право на свободу об'єднання в громадські організації (участь у культурному і творчому житті); право на освіту [8, с. 11].

Відповідно до положень чинного законодавства України діти в сімейному праві можуть бути самостійними носіями майнових та немайнових прав. Особисті немайнові права дитини розглядаються як суб'єктивні особисті права, що мають об'єктом нематеріальні блага, які виникають із народження і припиняються з досягненням повної дієздатності, спрямовані на нормальний розвиток і соціалізацію дитини, мають високий ступінь публічного інтересу, що полягає у здійсненні контролю за діями батьків та осіб, що їх замінюють.

До особистих немайнових прав дитини, які закріплені нормами СК України, належать такі: право на ім'я, по батькові, на зміну прізвища, право на проживання в сім'ї разом із батьками, право на контакт із батьками та іншими родичами, право на вибір місця проживання, право на власну думку, право на повагу, право на захист [14, с. 4].

Сімейними правами дитини є права, які належать дитині від народження або з моменту, визначеного в законодавстві, до моменту досягнення особою вісімнадцятиріч-

ного віку, які спрямовані на забезпечення сімейного виховання та можливості розвитку особистості [14, с. 41].

Друга група прав дитини – майнові права. На законодавчому рівні поняття "майнові права дитини" не визначено, однак вказане поняття використовується в назві Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту майнових прав дітей". Із положень вказаного закону можна зробити висновки, що під майновими правами дітей законодавець розуміє як право власності дитини на майно, у тому числі на нерухоме майно, так і право користування житловим приміщенням. Норми Сімейного кодексу України закріплюють такі майнові права дитини, як право власності дитини на майно, право дитини на користування майном батьків для забезпечення виховання та розвитку, право дитини на утримання від батьків. Закон України "Про охорону дитинства" також оперує поняттям "майнові права дітей", розуміючи під ними як право власності дитини на майно, так і її житлові права, спадкові права, зобов'язальні права. Крім того, діти стають і власниками цінних паперів, успадковують частки у статутних капіталах господарських товариств, тому вони стають ще й учасниками корпоративних відносин, а отже, їм належать і корпоративні права, серед яких існують і майнові права, зокрема право брати участь у розподілі прибутку товариства й одержувати його частину (дивіденди) та ін. [9, с. 96].

Майновими правами дитини, які обумовлені сімейно-правовим статусом дитини, є право власності дитини на майно, право дитини на користування майном батьків, право дитини на утримання від батьків та інших осіб, право дитини на рівень життя, необхідний для її розвитку [14, с. 42].

Відповідно до ст. 177 Сімейного кодексу батьки управляють майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження, але водночас на них покладається обов'язок дбати про збереження такого майна та використання його в інтересах дитини. Заслужує на увагу також положення ч. 2 ст. 171 Сімейного кодексу "Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя", відповідно до якої дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо управління її майном. Водночас ч. 2 цієї статті передбачає можливість прийняття судом рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси. Відповідно до ст. 177 СК після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього, а неналежне виконання батьками своїх обов'язків щодо управління майном дитини є підставою для покладення на них обов'язку відшкодувати завдану їй матеріальну шкоду та повернути доходи, одержані від управління її майном. Проте ст. 178 СК установлює право батьків використовувати дохід, одержаний від використання майна малолітньої дитини, на виховання та утримання інших дітей та на невідкладні потреби сім'ї. Отже, при виникненні спору необхідно буде довести саме цільове використання батьками доходів, отриманих від використання майна малолітньої дитини [23, с. 159].

У контексті дослідження майнових прав дітей доречним убачається зауваження І.В. Жилинкової щодо виокремлення двох груп таких прав:

1) майнові права, реалізація яких здійснюється самостійними діями неповнолітніх;

2) майнові права, реалізація яких здійснюється діями неповнолітніх, які виконуються зі згоди їхніх батьків [3].

Зазначимо, що законодавче закріплення прав дітей потягло за собою закріплення відповідних обов'язків у

батьків. Так, наприклад, на обов'язок батьків матеріально забезпечувати неповнолітніх, а також непрацездатних нужденних повнолітніх дітей можна подивитися і як на право дитини на турботу з боку своїх батьків. Це приклад злиття особистих і майнових прав дитини в родині. За відсутності такої турботи СК України дозволяє вдаватися до допомоги правових норм, що передбачають аліментні зобов'язання [20, с. 63].

Другим елементом у системі правового статусу дитини є обов'язки. Певні обов'язки покладаються на неповнолітню особу при досягненні відповідного віку. Однак недосягнення встановленого для певної відповідальності віку не звільняє неповнолітнього від дотримання обов'язків, наприклад обов'язку дотримуватися встановленого порядку у громадських місцях тощо. У разі вчинення правопорушення особою, котра не досягла віку, з якого настає відповідальність, відповідальність може покладатися на батьків неповнолітнього правопорушника (приклад – ст. 184 КУпАП "Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей") [12].

Щодо обов'язків дитини у сфері сімейного права, то чинне законодавство, враховуючи особливості дитини, майже не встановлює обов'язків для дітей. Обов'язком дітей, закріпленим чинним законодавством України у сфері сімейного права, є передбачений ч. 1 ст. 172 СК України обов'язок: дитина зобов'язана піклуватися про батьків, проявляти про них турботу та надавати їм допомогу. Турбота та піклування про батьків із боку дітей як їх обов'язок носить більшою мірою моральний характер та відбиває релігійні парадигми. Закріплення такого обов'язку дитини на законодавчому рівні є певною мірою недоцільним, оскільки змусити дитину турбуватися та піклуватися про батьків за допомогою державного примусу просто неможливо [14, с. 42].

Як доречно зауважує Н.М. Крестовська, ювенальні обов'язки як вид та міра належної поведінки, прямо приписані виключно дитині, в українському праві відсутні (на відміну від ювенального законодавства Азербайджану, Білорусі, Казахстану). Ті ж обов'язки, які закріплені національним конституційним та галузевим законодавством, є по суті модифікацією обов'язків дорослого [10, с. 412].

Серед наукових підходів до визначення обов'язків дітей, на думку автора, найвдалішою є класифікація С. Котелічука. Так, обов'язки дітей можна поділити:

1) залежно від ступеня визначеності в системі законодавства:

а) основні – тобто ті, які визначені Конституцією України;

б) неосновні – ті, які визначаються іншими нормативно-правовими актами;

2) залежно від зовнішньої форми виразу:

а) активна – тобто така форма виконання обов'язку, яка передбачає виконання покладених обов'язків (наприклад, сплата податків);

б) пасивна – передбачає утримання від учинення певних дій, заборонених законом (наприклад, обов'язок не заподіювати шкоди природі);

3) залежно від форми реалізації:

а) добровільне виконання й дотримання приписів правових норм;

б) примусове;

4) за характером суб'єктів:

а) обов'язки, що покладаються на всіх громадян;

б) обов'язки, що покладаються на осіб, які не досягли віку повноліття (наприклад, набуття повної загальної середньої освіти);

в) обов'язки, що покладаються на осіб, які є батьками, опікунами або піклувальниками неповнолітніх (наприклад, обов'язок виховання дітей, відшкодування заподіяних малолітнім матеріальних збитків тощо) [8].

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновки про те, що правовий статус дитини має динамічний характер. Адже діти від народження набувають певних прав та обов'язків, обсяг яких протягом періоду змінюється та припиняється з досягненням повноліття. Ці зміни пов'язані з незалежними від волі суб'єкта подіями – досягненням відповідного віку. Так, відповідно до ч. 2 ст. 31 Цивільного кодексу України, малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду [35]. Однак із набуттям неповної цивільної дієздатності та досягненням чотирнадцятирічного віку неповнолітня особа несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею особисто, і в інших випадках передбачених ст. 33 Цивільного Кодексу України. Таким чином на неповнолітню особу покладається більший ступінь відповідальності за свої дії чи бездіяльність.

За своєю природою правовий статус дитини можна поділити на загальний, спеціальний і індивідуальний статуси. Загальний правовий статус притаманний кожній дитині як людині або громадянину і закріплений в Конституції. Спеціальний правовий статус дитини характеризується особливостями, притаманними саме конкретній категорії осіб – дітям. Цей статус відокремлений за певним юридично важливим критерієм, а саме: вікові обмеження. Так, дитина належить до особливої вікової групи: малолітня або неповнолітня особа. Спеціальний статус може певною мірою звужувати або розширювати загальний статус, оскільки регулюється в рамках декількох галузей права: цивільного, сімейного, трудового, конституційного, кримінального та ін. Індивідуально правовий статус дитини притаманний конкретному суб'єкту правовідносин та дає змогу індивідуалізувати його серед інших суб'єктів, розкривається через персоналізовані права та обов'язки, враховуючи конкретні, природні і набуті здатності та особливості, а саме: вік, сімейне, трудове становище, стан здоров'я тощо [14, с. 39; 21, с. 903].

Для забезпечення дітям можливості визначити себе як особистість і реалізувати свої можливості в безпечних і сприятливих умовах, у середовищі сім'ї або опікунів, для підготовки їх до життя у вільному суспільстві та захисту дітей, створено ряд документів на державному та міжнародному рівні [6]. Серед них: Конституція України, Сімейний Кодекс України, Цивільний Кодекс України, Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (1975), Конвенція ООН "Про права дитини" ратифікована Україною 27.02.1991 р., Закон України "Про охорону дитинства", Конвенція Міжнародної організації праці № 182 "Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці", ратифікована 5 жовтня 2000 р. Верховною Радою України. Адже саме в цих нормативно-правових актах ми віднаходимо джерела права, якими визначається міра автономності суб'єкта, який, будучи учасником суспільних відносин, стає носієм не лише відповідних характеристик правоздатності та дієздатності, але саме і потрапляє до сфери правового регулювання і правового впливу.

Останніми роками правовому статусу дитини, зокрема її правам, на законодавчому рівні приділяється велика увага. Про це може свідчити навіть факт імплементації низки міжнародно-правових актів у національне законодавство України [14, с. 42]. Так, зокрема, за

національним законодавством (п. 1 ст. 6 Сімейного кодексу) правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [34]. Ця норма дає визначення поняття дитини як учасника сімейних відносин. Такий підхід до поняття відображений також у ст. 1 Закону України "Про охорону дитинства": дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосованим до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [32]. Зазначені норми національного законодавства цілком відповідають міжнародним. Згідно зі ст. 1 Конвенції про права дитини 1989 р. дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше [29].

Важливим кроком на шляху захисту прав дітей є запровадження інституту Уповноваженого Президента України із прав дитини, який започатковано у серпні 2011 р. Основним завданням Уповноваженого є формування чіткої концепції діяльності та державної політики у сфері захисту прав та інтересів дітей. Права Уповноваженого Президента України із прав дитини є дещо вузькими за своїх змістом, ніж права Уповноваженого Верховної Ради із прав людини. Це пояснюється перш за все тим, що відповідно до п. 4 Положення про Уповноваженого Президента України із прав дитини Уповноважений має право лише звертатись до державних органів, у тому числі правоохоронних, із питань відновлення порушених прав та законних інтересів дитини. Тобто, ані правом бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, ані правом звертатися до суду про захист прав і свобод осіб, які через недосягнення повноліття неспроможні захистити свої права і свободи, Уповноважений Президента України із прав дитини не наділений. Оскільки діяльність із захисту прав дитини визначена Президентом України як загальнодержавний пріоритет, Н.В. Лозко вважає за необхідне внести зміни до Сімейного кодексу України, шляхом включення окремої статті такого змісту: "У випадках, установлених законом, Уповноважений Президента України із прав дитини, може звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів дітей та брати участь у цих справах". Відповідно до ч. 1 ст. 154 Сімейного кодексу України батьки мають право на самозахист своєї дитини, повнолітніх дочки та сина. У цьому контексті зазначимо таке: норма згаданої статті вказує, що об'єктом самозахисту є своє право, а не сама дитина та захист її прав. Тому, на її думку, доцільно було б викласти ч. 1 ст. 154 Сімейного кодексу України в такій редакції: "Батьки мають право на самозахист прав та інтересів своєї дитини, повнолітніх дочки та сина від порушень та протиправних посягань". У той самий час, варто внести відповідні зміни і до ч. 1 ст. 258 та ч. 1 ст. 262 Сімейного кодексу України. Авторка акцентує увагу на тому, що зазначена вище норма, ч. 1 ст. 154 дещо суперечить змісту самої статті. Оскільки ч. 2 ст. 154 Сімейного кодексу України вказує, що батьки мають право звертатись до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень. Тобто, порядок захисту прав та інтересів дитини визначено ч. 2 ст. 154 Сімейного кодексу України, де прямо зазначається юрисдикційна форма захисту прав [8, с. 56–57].

Однак, проблема захисту прав дітей і на сьогодні не втрачає актуальності і вона має вирішуватись, перш за все, на законодавчому рівні. Увага до захисту прав неповнолітніх наразі повинна підвищуватись з урахуванням негативних процесів у соціально-економічній, мо-

рально-психологічній та інших сферах суспільного життя, які не найсприятливішим чином впливають на свідомість та поведінку зазначеної категорії осіб [15, с. 378]. Адже сьогодні в Україні дуже часто порушуються права дітей, не виконуються національні та міжнародні норми, що їх забезпечують. Так, До Всесвітнього Дня боротьби з дитячою працею, громадські організації презентували результати моніторингу виконання у 2010–2013 рр. планів заходів загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 р. Дослідження показало – досі не вирішеними залишаються питання імунізації дітей, доступу до медичних послуг дітей у сільській місцевості, впровадження системи інклюзивного навчання для дітей з особливими потребами, регулювання дитячої праці та виявлення і надання допомоги дітям, які постраждали від сексуальної експлуатації та жорстокого поводження. Національна дитяча "гаряча лінія" 0 800 500 225 також констатує – українські діти та їхні батьки часто скаржаться на порушення дитячих прав і неможливість їх відстоювання. За неповні півроку за консультаціями на "гарячу лінію" звернулися понад 7500 громадян [25].

12 жовтня 2016 р. відбулися парламентські слухання на тему: "Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист". Головну увагу зосереджено на проблемах дотримання прав дітей у державі. Зокрема, зазначалося, що в Україні посилюються негативні тенденції у сфері забезпечення та захисту прав дітей. Окремі акценти зроблено на проблемах захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених дітей, у тому числі дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. За непокоєння учасників парламентських слухань викликала і ситуація із забезпеченням права дітей на охорону здоров'я. Також обговорювалися питання щодо забезпечення повноцінного життя дітям з інвалідністю та ін. У 2015–2016 рр. у межах програми реформування соціальної сфери України відбулося скорочення соціальних програм щодо підтримки дітей. Зокрема, припинено фінансування фахівців із соціальної роботи, які працювали на попередження соціального сирітства у громадах за рахунок державних дотацій місцевих бюджетів. Також припинено фінансування санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку дітей, дитячо-юнацьких спортивних шкіл за рахунок Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Багатодітні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу позбавлено пільг на оплату житлово-комунальних послуг; діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, втратили право на вступ поза конкурсом до вищих навчальних закладів; скасовано безкоштовне харчування учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Значна частина проблем у забезпеченні прав дітей викликана соціально-економічною кризою та російською агресією. Як наслідок, у державі посилюються негативні тенденції у сфері забезпечення та захисту прав дітей, оскільки питання захисту прав дітей відходять на другий план у діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. [17].

Вирішення окремих із наведених вище проблем очікується із прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом удосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів", від 7 грудня 2017 р., Указу Президента України "Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа" № 5 від 12 січня 2018 р. та Закону України "Про внесення змін до деяких законо-

давчих актів України щодо захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа" від 8 лютого 2018 р. Однак, чи підтвердяться наші очікування покаже лише час.

Висновки та пропозиції. Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що на сьогодні у сфері визначення правового статусу дитини є чимало як теоретичних, так і практичних проблем. Зокрема, чинне національне законодавство щодо правового статусу дитини у сімейних відносинах містить чимало колізій та прогалин, а тому потребує вдосконалення. Окрім того, в Україні не виконуються повною мірою міжнародні стандарти прав дитини, відсутній дієвий чітко визначений механізм захисту прав дітей.

Розглянуті в роботі заходи сприятимуть вирішенню вказаних вище проблем та вдосконаленню правового регулювання правового статусу дитини у сімейних відносинах.

Насамкінець, зауважимо, що правове регулювання правового статусу дитини у сімейних правовідносинах потребує подальших наукових досліджень. Зокрема, щодо його окремих елементів та законодавчого забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Бандурка І. Правовий статус дитини у світі кримінально-правового захисту дитинства / І. Бандурка // Віче. – липень 2015. – № 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>
2. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом від 15.10.1975 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/994_568
3. Жилінкова І.В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: дис. ... д-р юрид. наук: 12.00.03 / І.В. Жилінкова. – Х., 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Z0q9OcOcsQ8J:www.irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgi-irbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Iimage_file_name%3DDOC/2000/00givmes.zip%26IIMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1+&cd=1&hl=uk&clnk&gl=ua
4. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом удосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів", від 7 грудня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2234-19>
5. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа" від 8 лютого 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5045&skl=9
6. Законодавство про права дітей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvk240.com/the-rights-of-parents-and-children/53-law-of-ukraine-on-rights-of-child>
7. Конвенція Міжнародної організації праці "Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці" № 182 від 17.06.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/993_166
8. Котелічук С. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямів діяльності міліції: автореф. на здоб. наук. спец.: 12.00.01 / С. Котелічук // Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – К., 2004. – 19 с.
9. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: дис. ... д-р юрид. наук: 12.00.03 / Л.В. Красицька. – В., 2015. – 496 с.
10. Крестовська Н.М. Сучасне розуміння прав дитини / Н.М. Крестовська // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 409–413.
11. Крестовська Н. Новий погляд на права дитини / Н. Крестовська // Університетські наук. записки. – 2005. – № 3. – С. 425–427.
12. Лозко Н.В. Проблема захисту прав та інтересів дітей у сімейному законодавстві України / Н.В. Лозко // Сучасні виклики українського права у контексті європейської інтеграції. Бюлетень. – квітень 2016. – № 1 (1) – С. 54–57.
13. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р.
14. Найман Н. Сімейно-правовий статус дитини / Н. Найман // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 6. – С. 38–43.
15. Ніколайчук А.І. Сучасний стан захисту прав дітей / А.І. Ніколайчук // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 378–381.
16. Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дітей в Україні (теоретико-правовий аспект) / Н.М. Опольська. – К., 2010. – 225 с.
17. Парламентські слухання на тему: "Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист". [Електронний ресурс]. – Режим до-

ступу : http://sotszahist.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=7519:12-2016-n&catid=20:2011-08-03-17-09-36

18. Ригіна О.М. Проблема інтерпретації терміну "правовий статус дитини" теоретико-правовий аспект / О.М. Ригіна // Право та державне управління. – 2017. – № 3. – С. 12–18.

19. Саблук С.А. Окремі аспекти правового статусу дитини / С.А. Саблук // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 143–147.

20. Семіполець В.В. Правові наслідки набрання сили рішеннями суду в справах про позбавлення батьківських прав / В.В. Семіполець // Прикарпатський юрид. вісн. – 2015. – № 3. – С. 61–64.

21. Синегубов О.В. Правовий статус дитини, як учасника особистих немайнових відносин / О.В. Синегубов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 900–906.

22. Стефанюк Ю.В. Правовий статус особи: поняття і класифікація / Ю.В. Стефанюк // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 4. – С. 42–43.

23. Стоянов А. До питання забезпечення дотримання прав дитини на нерухоме майно в сімейних правовідносинах / А. Стоянов // Науковий вісн. Ужгородського нац. ун-ту. – 2015. – № 30. – С. 157–162.

24. Указ Президента України "Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа" № 5 від 12 січня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/52018-23462>

25. Україна не повністю дотримується Конвенції ООН про права дитини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_458.html

26. Щирба М.Ю. До дискусії про правовий статус особи / М.Ю. Щирба // Наше право. – 2017. – № 4. – С. 15–20.

27. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go/995_015

28. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go/995_384

29. Конвенція про права дитини від 27. 02. 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go/995_021

30. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_135

31. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

32. Закон України "Про охорону дитинства" від 26.04.2001 № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

33. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go/995_043

34. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

35. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

Надійшла до редколегії 20.02.18

С. Цемко, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПРАВОВОЙ СТАТУС РЕБЕНКА В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Дана общая характеристика правового статуса ребенка в семейных отношениях. Исследованы отдельные элементы правового статуса ребенка. Осуществлен правовой анализ действующих нормативно-правовых актов и научно-теоретических источников по данному вопросу. В результате исследования, на основании комплексного, всестороннего научного анализа, выявлен ряд проблем теоретического и практического характера в определении правового статуса ребенка в семейных отношениях по законодательству Украины. Рассмотрен комплекс рекомендаций по их решению.

Ключевые слова: правовой статус ребенка, элементы правового статуса, права ребенка, обязанности ребенка, семейные отношения.

S. Tsemko, Postgraduate

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGAL STATUS OF A CHILD IN DOMESTIC RELATIONS

The article contains a general description of a legal status of a child in domestic relations. The individual elements of the child's legal status are researched. Legal analysis of acting legal acts are scientific and theoretical sources on the subject and deeply analyzed. As a result of a comprehensive research, based on an integrated, comprehensive, scientific analysis, revealed a number of problems of theoretical and practical character in legal status of a child in domestic relations. The complex of recommendations for their solution is considered.

Key words: legal status of a child, elements of the child's legal status, children's rights, child responsibility, domestic relations.

УДК 347.9

Н. Кіреєва, канд. юрид. наук, доц.,

Є. Приймак, магістрант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів проведення врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі України. Проаналізовано основні переваги та недоліки цієї процедури та запропоновано внести зміни до чинного цивільного процесуального законодавства України.

Ключові слова: врегулювання спору за участі судді, судове примирення.

Постановка проблеми. В умовах становлення України як демократичної, правової держави та її інтеграції до європейського співтовариства одним з основних напрямків судово-правової реформи є підвищення ефективності цивільного судочинства, що передбачає запровадження судових примирних процедур. Як примирні процедури особливу значимість набуває врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі України (судове примирення), яке отримало законодавчу регламентацію із прийняттям змін до чинного Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України шляхом включення до розділу III гл. 4 "Врегулювання спору за участі судді". Це нововведення дозволяє інакше оцінити роль і місце традиційного правосуддя у вітчизняній правовій системі, проте у зв'язку з недосконалістю норм цивільного процесуального

законодавства України, виникає певний ряд проблемних аспектів проведення врегулювання спору за участі судді, які потребують свого вирішення та пропозицій щодо практичного вдосконалення.

Актуальність теми полягає в наявності практичної необхідності дослідити процедуру врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі України, виявити її проблемні аспекти та запропонувати шляхи їх усунення. Зазначимо, що впровадження такого інституту у вітчизняне цивільне судочинство здатне вирішити цілий ряд проблемних аспектів розгляду і вирішення цивільних справ, адже передбачається створення абсолютно нового для українського правосуддя механізму врегулювання спору, в якому фактично відбувається зміна ролі та призначення суду, а недосконалість цієї процедури може